



Food and Agriculture Organization
of the United Nations

Рекомендації щодо створення, відновлення, реконструкції та утримання полезакисних лісових смуг у степовій та лісостеповій зонах України



Полезахисні лісові смуги мають універсальне призначення і є найважливішою ланкою в системі агролісомеліорації. Вони знижують швидкість вітру і зменшують випаровування вологи, сприяють накопиченню вологи за рахунок кращого снігорозподілу, зменшують поверхневий стік талих вод і зменшують ерозійні процеси, послаблюють дію суховіїв на врожай, пом'якшують негативні наслідки антропогенного впливу та зміни клімату на сільське господарство.

Рекомендації призначені для зацікавлених осіб у розвитку лісового господарства та агролісомеліорації, співробітників наукових і проектних організацій, власників і користувачів земельних ділянок. Рекомендації визначають особливості проектування та принципи створення лісосмуг на зрошуваних, незрошуваних і засолених землях лісостепової та степової зон України, а також описують особливості утримання лісосмуг та надають перелік деревних та чагарникових порід для посадки.



Особливості проектування лісосмуг

Лісосмуги створюють переважно 3-4-рядними, але не більше, ніж 5-рядними. Їх розташовують по межах полів, а за наявності великих полів - усередині них.

Конструкції лісосмуг:

- ажурні (площа просвітів між стовбурами - 25-35%, у кронах - 25-35%);
- продувні (площа просвітів між стовбурами - 60-70%, у кронах - 0-10%);
- ажурно-продувні (площа просвітів між стовбурами - 60-70%, у кронах - 15-30%).

Ажурні та продувні створюють в районах з м'якою зимою, які потерпають від пилових бур. Продувні - в районах, де зими бувають з відлигами. Ажурно-продувні та продувні - в районах з холодною та сніжною зимою.

Відстань між повздовжніми лісосмугами не повинна перевищувати:

- на вилугуваних типових і опідзолених чорноземах - 600 м;
- на звичайних чорноземах - 500 м;
- на південних чорноземах - 400 м;
- на темно-каштанових та каштанових ґрунтах - 350 м;
- на ґрунтах, які піддаються суттєвому дефляційному впливу - 300 м;
- на піщаних ґрунтах у лісостепових районах - 400 м, у степових - 300 м, у напівпустельних - 100 м.

Відстань між поперечними лісосмугами на суглинкових ґрунтах не повинна перевищувати 2000 м, на супіщаних ґрунтах - 1000 м.

Основні принципи створення лісосмуг

Створення лісосмуг повинно здійснюватися на зонально-типологічній основі. Склад і розміщення деревних та чагарникових порід визначають біологічну стійкість лісонасаджень та їхню ефективність. Лісові породи поділяють на головні, супутні та чагарникові.

Головні породи виконують основну захисну роль та утворюють верхній ярус насаджень. Їх відбирають із тих, які краще ростуть у певних ґрунтово-кліматичних умовах і вирізняються високою стійкістю та довговічністю.

Супутні породи виконують допоміжну роль: затіняють ґрунт, ущільнюють вертикальний профіль насадження, сприяють поліпшенню росту головних порід. Їх відбирають з тіньовитривалих порід, здатних рости в другому ярусі.

Чагарники виконують ґрунтозахисну роль, сприяють снігонакопиченню й підвищенню родючості ґрунтів.



Утримання полезахисних лісосмуг передбачає проведення таких заходів:

- відновлення й доповнення;
- рубки догляду;
- санітарні рубки;
- реконструктивні рубки;
- догляд за стовбуром (підняття крони);
- догляд за підліском та підростом;
- догляд за ґрунтом (механізований, немеханізований, хімічний);
- охорона та захист від пожеж, хвороб і шкідників.

Незрошувані землі

На незрошуваних землях перед посадкою лісосмуг рекомендується створювати куліси з високостебельних сільськогосподарських культур чи залишати високу стерню для снігозатримання та захисту від вітру в перший рік життя насаджень. Для збереження вологи перед весняним садінням ґрунт боронують і культивують.

Зрошувані землі

На зрошуваних землях насадження розміщують: 1) вздовж каналів: магістральних, міжгосподарських (3-4 ряди, поза зрошуваними площами - 5-6 рядів з узліссям з боку степу); господарських (2-3 ряди); дільничих розподільчих та скидних (1-2 ряди); 2) по межах землекористування і полів сівозмін (3-5 рядів висотою 7,5-15 м); 3) уздовж шляхів.

Засолені землі

На засолених землях лісосмуги створюють з урахуванням результатів ґрунтових обстежень та лабораторних аналізів щодо видів засолення ґрунту, вмісту розчинних солей, глибини залягання та площі розповсюдження.

В умовах слабкої засоленості ґрунтів за достатньо високого рівня агротехніки можливе створення відносно стійких насаджень із солевитривалих деревних і чагарникових порід. На ґрунтах вищого ступеня засолення (середньо- і дуже засолених) створення деревних насаджень можливе лише після проведення докорінних меліорацій.

Деревні та чагарникові види, що можуть бути рекомендовані для створення лісосмуг

Природні зони; типи ґрунтів	Види		
	головні	супутні	чагарники
Лісостеп: ґрунти – сірі лісові, опідзолені й потужні чорноземи	<i>Alnus incana, Betula pendula, Juglans regia, Juglans nigra, Pinus sylvestris, Populus sp., Quercus robur, Robinia pseudoacacia</i>	<i>Armeniaca vulgaris, Acer platanoides, Acer campestre, Carpinus betulus, Fraxinus excelsior, Malus domestica, Morus alba, Padus serotina, Prunus avium, Pyrus communis, Sorbus aucuparia, Sorbus torminalis, Tilia cordata</i>	<i>Amelanchier ovalis, Acer tataricum, Chaenomeles japonica, Cotinus coggygia, Cotoneaster lucidus, Corylus avellane, Crataegus monogyna, Ligustrum vulgare, Prunus spinosa, Sambucus sp., Swida alba, Viburnum lantana, Viburnum opulus</i>
Степ: ґрунти – чорноземи звичайні	<i>Betula pendula, Gleditsia triacanthos, Juglans regia, Juglans nigra, Populus sp., Quercus robur, Robinia pseudoacacia, Salix alba, Ulmus parvifolia</i>	<i>Armeniaca vulgaris, Acer platanoides, Acer campestre, Carpinus betulus, Fraxinus excelsior, Fraxinus lanceolata, Malus domestica, Morus alba, Padus serotina, Prunus avium, Pyrus communis, Tilia cordata, Ulmus minor</i>	<i>Amelanchier ovalis, Acer tataricum, Caragana arborescens, Chaenomeles japonica, Corylus avellana, Cotinus coggygia, Cotoneaster lucidus, Elaeagnus angustifolia, Hippophae rhamnoides, Ligustrum vulgare, Mahonia aquifolium, Ribes aureum</i>
Степ: ґрунти – темно- каштанові	<i>Gleditsia triacanthos, Juglans nigra, Juglans regia, Populus sp., Quercus robur, Pinus pallasiana, Pinus nigra, Robinia pseudoacacia, Ulmus parvifolia</i>	<i>Armeniaca vulgaris, Acer campestre, Malus domestica, Morus alba, Pyrus communis, Styphnolobium japonicum</i>	<i>Acer tataricum, Chaenomeles japonica, Cotoneaster lucidus, Elaeagnus angustifolia, Ligustrum vulgare, Prunus mahaleb, Ribes aureum, Tamarix</i>
Степ: каштаново- солонцюватий комплекс ґрунтів	<i>Fraxinus oxycarpa, Gleditsia triacanthos, Populus alba, Populus bolleana, Ulmus parvifolia</i>	<i>Acer campestre, Pyrus communis</i>	<i>Acer tataricum, Chaenomeles japonica, Elaeagnus angustifolia, Lonicera tatarica, Ribes aureum, Tamarix</i>
Степ: ґрунти – піщані й супіщані	<i>Pinus sylvestris, Pinus pallasiana, Robinia pseudoacacia</i>		<i>Elaeagnus angustifolia</i>

Системи обробітку ґрунту в полезахисних лісових смугах

Типи ґрунтів	Заходи
Чорноземи типові, темно-сірі й сірі лісові ґрунти	Лущення стерні одночасно або слідом за збиранням врожаю сільськогосподарських культур, основна оранка на 27–30 см, весняне боронування перед садінням або сівбою.
	Лущення стерні, оранка, весняне боронування і весняно-літня культивування пару, осіннє безполицеве розпушення, весняне боронування перед садінням (сівбою).
Чорноземи звичайні	Лущення стерні, оранка на 27–30 см з поглибленням до 35–40 см орного шару, весняне боронування та весняно-літня культивування пару, осіннє полицеве розпушення, весняне боронування перед садінням (сівбою).
Чорноземи південні та неглибокі звичайні на сході	Основна оранка – глибокий перевал (напівплантаж) на 40–50 см.
Темно-каштанові ґрунти	Основна оранка – глибокий перевал (плантаж) на 60 см з утриманням ґрунту під чорним паром.
Комплекс каштаново-солонцюватих ґрунтів	Основна оранка – глибокий перевал (плантаж) на 60 см з наступним утриманням ґрунту під чорним паром.
Піщані ґрунти Степу і Лісостепу	Глибоке безполицеве розпушення на 60–70 см смугами завширшки 0,9–1 м між обробленими смугами з протиерозійною метою залишають необроблені смуги з природною рослинністю, які під час доглядів за культурами сосни поступово звужують.
Глибокі чорноземоподібні супіщані ґрунти	Основна оранка та ж, що для поширених у цій зоні типів ґрунтів (чорноземів глибоких та звичайних).





© Canva



GLOBAL ENVIRONMENT FACILITY
INVESTING IN OUR PLANET

Рекомендації розроблено за експертної підтримки Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького (УкрНДІЛГА), в рамках проекту Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) "Інтегроване управління природними ресурсами деградованих земель лісостепової та степової зон України", за фінансування Глобального екологічного фонду (ГЕФ).

www.fao.org/europe



Some rights reserved. This work is available under a CC BY-NC-SA 3.0 IGO licence